

यजुर्वेद-ब्रह्मयज्ञः

॥ ब्रह्मयज्ञः ॥

॥ सङ्कल्पः ॥

आचमनम्।

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये॥

प्राणायामः।

ममोपात्त समस्त दुरितक्षयद्वारा श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं
ब्रह्मयज्ञं करिष्ये। ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्ये।

॥ ब्रह्मयज्ञ-प्रशंसा ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - २/अनुवाकः - १४-१५)

पञ्च वा एते मंहायज्ञाः संतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते देवयज्ञः पितृयज्ञो
भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदग्नौ जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते
यत्पितृभ्यः स्वधा करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्भूतेभ्यो बलिः हरति तद्भूतयज्ञः
सन्तिष्ठते यद्ब्राह्मणेभ्योऽन्नं ददाति तन्मनुष्ययज्ञः सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्युचं
यजुः सामं वा तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पर्यसः कूल्या अस्य पितृन्स्वधा
अभिवहन्ति यद्यजूंषि घृतस्य कूल्या यत्सामानि सोमं एभ्यः पवते यदर्थर्वाङ्गिरसो
मधोः कूल्या यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पाङ्गाथा नाराशंसोर्मदंसः कूल्या
अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति यदृचोऽधीते पर्यआहुतिभिरेव तद्देवास्तर्पयति यद्यजूंषि
घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदर्थर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतिभिर्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि
कल्पाङ्गाथा नाराशंसोर्मदआहुतिभिरेव तद्देवास्तर्पयति त एनं तृप्ता आयुषा तेजसा
वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च तर्पयन्ति॥१४॥

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादछदिर्दर्श उदीच्यां प्रागुदीच्यां वोदितं आदित्ये
दक्षिणत उपवीर्योपविश्य हस्तावनिज्य त्रिराचामेद्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य शिरश्चक्षुषी
नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्रिराचामति तेन ऋचं प्रीणाति यद्विः परिमृजति तेन
यजूंषि यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यत्सव्यं पाणिं पादौ प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी
नासिके श्रोत्रे हृदयमालभते तेनार्थर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पाङ्गाथा

नाराश॑सीः प्री॑णाति॒ दर्भा॑णां॒ मह॑दु॒पस्तीर्यो॑पस्थं॒ कृ॒त्वा प्रा॑डासी॒नः स्वा॑ध्या॒यम॑धी॒यीता॑पां
 वा ए॒ष ओष॑धी॒नां र॑सो॒ यद्दर्भाः॑ सर॒समे॒व ब्र॑ह्म॒ कुरु॑ते दक्षि॒णोत्त॑रौ पा॒णी पा॑दौ
 कृ॒त्वा स॒प॒वित्रा॑वोमि॒ति प्र॑तिपद्यत ए॒तद्वै यजु॑स्त्रयीं वि॒द्यां प्र॑त्येषा वागे॒तत्पर॑मम॒क्षरं॑
 तदे॒तद्वाच॑ऽन्यु॒क्तमृ॒चो अ॒क्षरं॑ पर॒मे व्यो॑मन् यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑ वि॒श्वे निषे॑दुर्यस्तन्न वेद॒
 कि॒मृचा॑ क॒रिष्य॑ति॒ य इ॒त्तद्वि॒दुस्त॒ इमे॒ समा॑सत् इति॒ त्रीने॒व प्रायु॑ङ्क्त भूर्भुवः॒ स्व॑रित्या॒हेत॑द्वै
 वाचः स॒त्यं यदे॒व वाचः॑ स॒त्यं तत्प्रायु॑ङ्क्ताथं सावि॒त्री गा॑य॒त्री त्रि॒रन्वा॑ह प॒च्छोऽर्ध॑शोऽन॒वान॑
 संवि॒ता श्रियः॑ प्रस॒विता श्रिय॑मे॒वाऽऽप्रो॑त्यथो॒ प्र॒ज्ञात॑यैव प्र॒तिप॑दा छन्दा॑सि॒ प्रति॑पद्यते॥१५॥

॥ यज्ञः ॥

विद्यु॑दसि॒ विद्यं॑ मे पा॒पमा॑न॒मृता॑त् स॒त्यमु॑पैमि।

त्रि॒राचा॑मेत्।

द्विः प॑रि॒मृज्य॑।

स॒कृदु॑प॒स्पृश्य॑।

शि॒रश्चक्षु॑षी॒ नासि॑के॒ श्रोत्रे॒ हृद॑यमा॒लभ्य॑।

उप॑स्थं कृ॒त्वा। [Sit with right leg on top of the left leg]

ॐ भूः । तत् संवि॒तुर्वर॑ण्यम्। ॐ भुवः। भर्गो॑ दे॒वस्य॑
 धीम॑हि।

ओ॒॑ सुवः॑। धियो॒ यो नः॑ प्रचो॒दया॑त्।

ॐ भूः तत् संवि॒तुर्वर॑ण्यम्। भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीम॑हि।

ॐ भुवः। धियो॒ यो नः॑ प्रचो॒दया॑त्।

ओ॒॑ सुवः॑। तत् संवि॒तुर्वर॑ण्यम्। भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीम॑हि। धियो॒
 यो नः॑ प्रचो॒दया॑त्।

॥ वेदादयः ॥

हरिः ॐ। अ॒ग्निमी॑ळे पु॒रोहि॑तम् य॒ज्ञस्य॑ दे॒वमृ॑त्विजम्। होता॑रं
रत्न॒-धात॑मम्॥ हरिः ॐ॥

हरिः ॐ। इ॒षेत्वो॑र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थो पा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑
सवि॒ता प्रार्प॑यतु श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑णे॥ हरिः ॐ॥

हरिः ॐ। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑ गृणा॒नो ह॒व्यदा॑तये। नि
होता॑ सत्सि ब॒र्हिषि॑॥ हरिः ॐ॥

हरिः ॐ। श॒न्नो दे॒वीर॒भिष्ट॑य॒ आपो॑ भव॒न्तु पी॒तये॑। शं
यो॒रभि॒स्रव॑न्तु नः॥ हरिः ॐ॥

ब्रह्म॑यज्ञे जपन् सू॒क्तं पौ॒रुषं॑ चिन्तयन् हरिम्।
स सर्वा॑न्स्तु जपेन्वेदान् साङ्गो॑पाङ्गान् द्विजो॑त्तमः॥

[वैद्यनाथ-दीक्षितीयम्]

[take a little water on the palm and rotate the palm around the head]

ॐ भूर्भुवः॒ सुवः॑।

सत्यं॑ तपः श्रद्धाया॑ जुहोमि॥

॥ परिधानीया ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम
ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
करोमि॥

[wash the front and back of both the hands while chanting the following mantra]

वृष्टिरसि वृश्चमे पाप्मानमृतात्सत्यमुपांगाम्॥

॥ देवर्षिपितृ-तर्पणम् ॥

[उपवीती। सकृत् देवतीर्थेन।]

ब्रह्मादयो ये देवाः तान् देवांस्तर्पयामि।
सर्वान् देवांस्तर्पयामि।
सर्वदेवगणांस्तर्पयामि।
सर्वदेवपत्नीस्तर्पयामि।
सर्वदेवगणपत्नीस्तर्पयामि॥

[निवीती। द्विः। ऋषितीर्थेन।]

कृष्णद्वैपायनादयो ये ऋषयस्तान् ऋषींस्तर्पयामि।
सर्वान् ऋषींस्तर्पयामि।
सर्वर्षिगणांस्तर्पयामि।
सर्वर्षिपत्नीस्तर्पयामि।
सर्वर्षिगणपत्नीस्तर्पयामि।
प्रजापतिं काण्डऋषिं तर्पयामि।

सोमं काण्डऋषिं तर्पयामि।

अग्निं काण्डऋषिं तर्पयामि।

विश्वान् देवान् काण्डऋषींस्तर्पयामि।

[सकृत् देवतीर्थेन।]

साङ्हितीर्देवताः उपनिषदस्तर्पयामि।
 याज्ञिकीर्देवताः उपनिषदस्तर्पयामि।
 वारुणीर्देवताः उपनिषदस्तर्पयामि।
 हव्यवाहं तर्पयामि।
 विश्वान् देवान् काण्डऋषींस्तर्पयामि।

[द्विः। ब्रह्मतीर्थेन।]

ब्रह्माणं स्वयम्भुवं तर्पयामि।

[पुनः ऋषितीर्थेन। द्विः।]

विश्वान् देवान् काण्डऋषींस्तर्पयामि।
 अरुणान् काण्डऋषींस्तर्पयामि।

[सकृत् देवतीर्थेन।]

सदसस्पतिं तर्पयामि।
 ऋग्वेदं तर्पयामि।
 यजुर्वेदं तर्पयामि।
 सामवेदं तर्पयामि।
 अथर्ववेदं तर्पयामि।
 इतिहासपुराणं तर्पयामि। कल्पं तर्पयामि।

[प्राचीनावीती। त्रिः। पितृतीर्थेन।]

सोमः पितृमान् यमो अङ्गिरस्वान् अग्निकव्यवाहनादयो ये
 पितरस्तान् पितृंस्तर्पयामि।

सर्वान् पितृंस्तर्पयामि।

सर्वपितृगणांस्तर्पयामि।

सर्वपितृ पत्नीस्तर्पयामि।

सर्वपितृ गणपत्नीस्तर्पयामि।

ऊर्जं वहन्ती-रमृतं धृतं पयः कीलालं परिस्रुतं स्वधास्थ
तर्पयत मे पितृन् तृप्यत तृप्यत तृप्यत॥

[उपवीती।]

॥ समर्पणम् ॥

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा

बुद्ध्याऽऽत्मना वा प्रकृतेः स्वभावात्।

करोमि यद्यत् सकलं परस्मै

नारायणायेति

समर्पयामि॥

आचमनम्।